

A budapesti ostrom regénye

Riport a felszabadulás kétéves fordulóján a feledékenyeknek, arról, mit éltünk át az ostrom napjaiban

December 24-én a 3. ukrán hadsereg csapatai Szentendréig szivárogtak le. Ezzel a Vác, Soroksár, Csepelsziget vonalán álló orosz erők körülférték Budapestet.

Félelmetes karácsonyeste

A kortárs és szemtanu legpregnansabbannak a budapesti bérháznak életén át szemléltetheti az ostrom vad, félelmetes napjait, amelyben élt s amelynek pincéjében a felszabadulás érte. Ez a ház Budapest ötödik kerületében, a Szent István-bazilikától 40 méterre állt. Légvonalban kétszáz méterre a Duna, a ház körül a lövészárók, az arcvonal ismervei; tankesapdák, légelhárító ágyúk.

Az ostrom első szalvéja karácsony napjának délelőttjén érte a környéket. A budai szovjettüzérség ekkor kezdte lőni a pesti oldalt. Ágyúgolyók vágódtak a környező házakra, homlokzatokat téptek le, törmelékdarabokkal teregették be az utcákat — mert légelhárítókat és aknavetőket itt állítottak fel a németek. A félelem, amelyet eddig csak a Kispeszt felől hallatszó tompa ágyúdörgés élesítgetett, most birtokba vette az utcákat. A falak mellett suhantak a rémülettől sápadt járókelők. A Duna felé vezető utcák torkolatába rémülten tekintettek. Azt hitték az ostrom hallucinációs rémületében, hogy az ágyúvédékek csak a nyílt utcákon suhannak végig. Pedig egyre jöttek azok, a házak tetői felett, sziszegve, surrogva s a kiszolgáltatott város retteggett.

Délután négy órakor a bazilikában megtartották az éjféli misét. Néhány száz bátor ember kereste itt, a szeretet születésének ünnepén, a karácsony misztikumát. De az orgona hangját túljúgta a becsapódó ágyúvédékek hangja. Kint az estében menekülő arnyak. Nyilas karszalagos csoportok, rendőrök az utcán. Az ostrom rémületét csak fokozták ezek a nyilas csoportok, amelyek embervadászatra szálltak ki az ostromi utcákra.

Buda megindul

A karácsonyi napokat még a lakásokban töltötték a ház lakói. Az

A színházi esték

immár a régi, békebeli életet juttatják a szemlélő eszébe. A gong megszólal, a reflektor kigyúll, a bársonyjűgöny felemelkedik s a nézőtérre nyugodt, gondtalan, a játéknak magát átadó közönség figyel, a színpadon pedig a színészek a régi, bő hagyományok szerint elevenítenek meg egy játékot. A híres pesti színház, amelyet egykor a világ minden részéből összegyűltek megbámulni a szakemberek, külsőleg visszanyeri régi képét: ám ha a színház esték fényétől el nem kábulva a mélyre tekintünk, valami nyugtalanító különbség tűnik a szemünkbe.

Amikor ezeket a sorokat papírra vetjük, egyszerre három pesti színház is azzal szórakoztatja a közönséget, hogy a kapitalista világrená bűneit teregeti elébe, némileg sötét színnel, némileg humorral is keverve és leggyakrabban az angolszász világba utatve a cselekményt, ahol közludom másúlag nagy a gazdagság, van némi elégedettség is és a közemberek, meg írók Shawtól meg Wilde Oskártól tanulták meg, hogyan kell mindennapos bajokat szellemes szavakba foglalni. És a néző csodálkozva kérdezi meg: Mindez ugyan igen szép, de hol maradnak a magyar föld és a magyar nemzet problémái? Nincs nekünk a jelen pillanatban fontosabb problémánk a nemzetköziség z i kapitalizmus küzdelménél? Nincs-e újjáépítés, földosztás, új polgárosodás, amely minden külföldi kérdésnél sokkal közelebbről érint?

Nézz körül a pesti utcán, a sötétben lassan haladó személyvonat közönségén, a kisvárosok polgárain, a falvak új és régi parasztjain: ez az ország telve van érdekes, vérbő emberekkel, csodálatos sorsokkal, küzdelemmel, bukással és eredménnyel és nem kell okvetlenül egy Móríc Zsigmond vagy Tamási Áron zsenialitása hozzá, hogy ezt a köröskörül felbuzgó magyar életet meglássa. De hát miért hallgatnak erről a magyar írók? És miért nem hozzák szemünk elé ennek világát a színpadjaink? Igen, a magyar közönség nagy része a magyar életet kívánja a bársonyjűgöny mögött is megpillantani, amely itt kavarog körülte és amely csodás, új változásaival egytében méltó arra, hogy színházi estéinket is betöltse. Igen, a magyar élet...

éjszakák éber rémületében az ágyúdörrenések, bombarobbanások zaját figyelték. Karácsony elsőnapján megérkeztek a budai rokonok a házba. Ők hozták a hírt, hogy az orosz csapatok Hűvösvölgyig jöttek be. Budán áll a harc. A hidakon ágyú- és puskalövédékek, géppuskagolyók kopogása közben közlekednek. A házbéli katonasörmester autójával száguldott haza. A leventegyerek holtfáradtan hozta a hírt, hogy az Andrássy-úti nyilasházból őket hajtották ki a budai frontra. Maguk a nyilas vezetők a városban lapultak. A kushadó pesti házak között garázdálkodtak. A munkaszolgálatos lakó rémülten bukkot be este az ajtón. A Tisza Kálmán-téren egy keresztény-család hat tagja feküdt agyonlőve. Mellükön tábla: „Így jár az, aki zsidókat bujtat.”

Karácsony után a ház minden lakója lekötözött az óvóhelyre. A bátrabbak még fenmaradtak, hogy ebédjükkel megfőzzék. Főleg nők, mert a férfiak már a pince mélyén várták a vihar végét. Új hírek érkeztek arról, hogy nyilas osztagok összeszedik a katonaköteleteket és agyonlövik vagy elhurcolják. A Podmaniczky-utcában két katonaszökevénynek minősített férfit az utcán löttek agyon a nyilasok.

A fászpincében készült menedék a ház fenyegetett férfiakosságának. Az egyik fászpincét deszkákkal alagútszerűen kiképezték. Fölötte tíz mázsa fa, alatta üreg a tartalékos főhadnagynak, az őrmesternek, a leventének, a munkaszolgálatosnak és a be nem vonult negyvenéves újoncnak.

A város ostroma filmszerű gyorsasággal pereg. Január 4-én a szovjetorosz csapatok átfúrik a Rákospalota határában húzódó körvasúti fő védelmi vonalat, január 5-én elérik Zuglót, január 7-én Kispestet, 8-án Újpestet foglalják el.

Várépítés a Belvárosban

A házban magyar alakulatok vöröskeresztes konyhája telepszik meg. A közeli Földhivatalintézet alagsorában szükségkórházat rendeztek be azoknak főznek. A lakók hosszú ostromra készülnek fel, fazekakkal bevakodnak a konyhára ételmaradékokért. A pékek már csak a nyilasoknak sütnék. A háztulajdonos városi főmérnök interveniót a kerületi nyilas közellátásügyi megbízottnál, adjanak kenyeret legalább a gyermekes anyáknak. A válasz: ha tagjai a nyilaskeresztes pártnak kaphatnak. A mérnök és a ház válasza: nincs egy nyilas sem.

Hetedikén este alarm az utcában. Barrikádokat kell építeni. Az akkori Vilmos császár-út, Tisza István-utca és Arany János-utca vonalát várnegyszögű építik ki. Hideg, havas éjszaka. Kispeszt felől erős toroklai tűz világítja meg az éjszakát. Férfiak-nők az utcaköveket csákányozzák ki helyükről, emberi erővel húzott szekereken viszik az utcalorkolatokhoz. Az utcabejáratoknál kétember magas, három méter széles barrikádokba építik. Más osztagok lankesapdakkal zárják el a Duna felőli utcákat.

Az orosz roham ellenállhatatlan: Január 10-én a Városligeti-cél vannak, 12-én a Stefánia-út—Városligeti-tó-vonalán, január 13-án a Köröndöt, 14-én az Oktogonvonalát foglalják el.

Egnek a bérpaloták

A ház lakói tehetetlenül vergődnek az óvóhelyen. Huszonnégy és harminchatórás non-stop légioffenzívák zúgnak el felettük. Kimerészdünk a Duna felé. Nincs víz a házakban. Német autókkal zsúfoltak az utcák, ezeket söpriki fedélzeti ágyúkkal, gépfegyverekkel és bombákkal a szovjet bombázók. Elve el nem érhetjük a Dunát. Végre a szükségkórházban vízre akadunk. A halottakat úgy rakták fel a hullakamrának kijelölt helyiségben, mint a hasábfákat. Itt a víztartály csapja. Gyertyával kezünkben vizet veszünk. A halottak némán néznek.

Tizedikén reggel kigyulladt egy foszforos lövedéktől a mellettünk levő ház. Reggel hat órakor füstszag ébreszt az óvóhelyen. Fel a padlásra. Vödörlánc alakul, víz híján hóvái borítunk mindent. Délig folyik az embertelen küzdelem. Távolodik a veszély. A tűz a ház belsejében tombol. De újabb lövedékek hat óriás emeletes bérpalotát gyújtanak fel. Az Erzsébet-tér minden oldalán házóriások lángolnak.

Bomba egyelőre csak a házat érte. Belső terület. A padlásrésztől, az első emeletig összeomlott az utcai rész. Egy házaspár fent volt. Halkolunk értük, szakadatlan bombalámadás közben. A huszonnégyéves szöke asszony halott. A szemben levő kórház szanitészével kimentjük a férfit, lábát amputálni kell. A szomszédos pincerészben ácsoljuk a koporsót. Temetni már a téren sem lehet. Felbontjuk az udvar kockaköveit. Sokan vagyunk az udvaron. Katonacsoporthoz néznek. Gépfegyvergolyók söpriki az udvart. Egy férfi imát mond az eresz alatt. Ott húzódunk meg mi a golyók elől. Kétten kimerészkednek leeresztik a koporsót és visszarakják a kockaköveket. Már saját halottunk is van.

Január 15-én a Nyugati-nál, 16-án a Nagykörút-vonalán vannak az orosz csapatok, 17-én elérik az akkori Vilmos császár-utat, 18-án reggel elesik az egész pesti rész.

Patkányok menekülése

A pince a rettegés óráit éri. Nyilas osztagok a háztömb és házvédelem lehetőségét tanulmányozzák. Egyikünk vöröskeresztes karszalaggal kimerészkedett az utcára és azt az örömhírt hozta, hogy már a Nyugati-pályaudvarnál vannak a felszabadító orosz csapatok. Tizenhatodikán menekült botlik be a pincébe. Vasutas. Elmondja, hogy Budára akart átjutni a családja, de a Szabadság-térnél nem jutott tovább. Ott van a nyilas-német arcvonal.

Tizennyolcadikán hajnali két órakor német teherautó áll meg a ház előtt. Német visszavonuló osztag. Mindenkit ki akarnak hajtani a pincéből... Izgatott-tárgyalás. Megfagyunk. Elpusztulnak a gyerekek. A tárgyalás közben motorkerékpáros német száguld végig az utcákon. Minden német parancsot kap: *At Budára!* Fellelegzünk. Hajnalban borzalmas robbanások. Másnap tudtuk meg, hogy hídjaink repültek a levegőbe.

Január 18-án reggel szokatlan csend. Hét óra. Kimegyünk az utcára. A Szabadság-tér felől katonák rohannak végig az utcán. Milyen idegen formájú egyenruhában vannak? Oroszok! Oroszok!! Oroszok!!! Itt vannak, vége a nyilas rémuralomnak. Mindenki nevet, mindenki örül. Egymás nyakába borulunk.

Télikücsmés szovjet katonák rohannak végig a házsorok között a Duna felé. Azután újak jönnek, gépkocsizók, tüzerek, néhányan lejönnek az óvóhelyre, kenyeret markolnak ki tarisznyájukból. Megszületik az első orosz szó is, a pince áporodott, nélkülözött mélyén: Kleba...

Budán még mindig áll a tánc. Az orosz hadsereg kis ostromszínetet tart. Január 31-én indult meg a szovjet hadsereg általános budai támadása. Február 1-én elérik a váltakozó harcok után, a Németvölgyi-utat, 5-én már a Déli pályaudvarnál vannak és megszállják a Sashegy előterét. Február 9-én a Gellérthegy környéke is a felszabadítók kezében van. Buda német-nyilas patkányai még ellenállnak. A szovjet csapatok már az Alagúthban harcognak, Óbuda felől a Széll Kálmán-térig jutottak előre. Február 11-én éjjel a Citadella és a Vár külső részei is megadják magukat.

A dunaparti részek még a harc állapotában élnek. Még nem mérészkedhetünk fel a félig vagy egészen elpusztult lakásokba. De már nem kell többé kétséget még az Érd irányából megkísérelt német felszabadító támadás sem. Kint vagyunk az utcán. A Vilmos császár-út és Ó-utca sarkán aknátólalál előtűnk vagy szét három embert. Német akna Budáról. Nem rettenünk meg. Friss lóhúst viszünk le az óvóhely népének. A Király-utca egyik üzletében tőköt és Szent János-kenyeret vásárolunk. Egy férfi a pincéből lisztet hoz, közben combját felszakítja egy gránátszilánk. Közösen ápoljuk.

Takarítjuk a romokat. Elhálóltjuk a barrikádokat. A félelem vámpírja nem ül a nyakunkon, nem rettegünk a holnaptól. Budaiak jönnek az orosz hadsereg által felszabadított részből, át a Duna jegén. Kispestre igyekeznek haza. Február 13-án reggel megállunk a Zrínyi-utca sarkán. Látnak a csillogó napfényben a vár romjait Vörös zászló leng az épületeken. Csend van, egy golyó sem zizzen. Fel a pincéből!